

Strategie dalšího rozvoje hnutí pozemkových spolků a Národního programu pozemkových spolků

Pozemkové spolky jsou jedním z nejperspektivnějších nástrojů ochrany přírodního a kulturního dědictví v budoucnosti. Český svaz ochránců přírody považuje za jeden ze svých prioritních cílů poskytnout rozvoji tohoto typu aktivit maximální podporu a zároveň uchránit princip pozemkových spolků před zneužitím.

Vymezení pojmů:

- **Pozemkový spolek (PS)** je nestátní neziskový subjekt, pečující o přírodní či kulturní dědictví na základě dlouhodobého právního vztahu k zájmovým nemovitostem. Je-li v tomto dokumentu použit pojem „pozemkový spolek“, pak je tím myšlen vždy pozemkový spolek akreditovaný ve smyslu Směrnice ČSOP pro pozemkové spolky.
- **Národní pozemkový spolek (NPS)** je funkcí, kterou dle svých stanov vykonává Český svaz ochránců přírody. Je-li zmiňována činnost Národního pozemkového spolku, rozumí se tím po právní stránce činnost Ústřední výkonné rady ČSOP.
- **Národní program pozemkových spolků** je jedním z celostátních programů ČSOP. Byl vyhlášen (původně pod jménem Místo pro přírodu) na podporu vzniku a rozvoje činnosti pozemkových spolků. Je programem otevřeným, zahrnuje tedy i subjekty mimo ČSOP. Program zastřešuje veškeré aktivity ČSOP týkající se pozemkových spolků a ochrany přírodního a kulturního dědictví prostřednictvím dlouhodobého právního vztahu k nemovitostem.
- **Rada Národního pozemkového spolku (Rada NPS)** je odborným orgánem ČSOP ve věcech pozemkových spolků a ochrany přírodního a kulturního dědictví prostřednictvím dlouhodobého právního vztahu k nemovitostem, jehož činnosti se účastní i zástupci subjektů mimo ČSOP. Rada NPS řídí Národní program pozemkových spolků. Rada NPS je poradním orgánem ÚVR ČSOP. Její činnost se řídí Směrnicí ČSOP pro pozemkové spolky, kterou jí ÚVR ČSOP postupuje některé pravomoci (například akreditace pozemkových spolků).
- **Místo pro přírodu (MPP)** je kampaní ČSOP, jejímž cílem je výkup ohrožených přírodně cenných (potenciálně přírodně cenných) pozemků. Základem kampaně je stejnojmenná veřejná sbírka.

Současný stav programu:

Úspěchy:

- Rada NPS je aktivním odborným orgánem v rámci ČSOP, jsou v ní aktivní i zástupci partnerských organizací.
- V Kanceláři ÚVR ČSOP má program stálé profesionální zázemí, zajišťující servis Radě NPS i jednotlivým PS.
- Pravidla akreditace pozemkových spolků jsou jasná, funkční, nepříliš komplikovaná, zároveň však umožňují při akreditaci přihlížet i k etické stránce žádosti.
- Jsou stanovena jasná a srozumitelná etická pravidla fungování pozemkových spolků.
- Pozemkové spolky se pravidelně scházejí na Výročním shromáždění, kde si vyměňují zkušenosti a získávají nové informace pro svoji další činnost.
- Bylo vydáno několik informačních a propagačních materiálů o problematice pozemkových spolků, zaměřených na různé cílové skupiny; všechny jsou též ke stažení v pdf na webu.
- Veřejná sbírka Místo pro přírodu se setkala s příznivým ohlasem, vynáší cca 800.000 Kč ročně.
- Kampaň MPP i program pozemkových spolků mají výhradně pozitivní ohlasy v médiích.
- Veškeré informace o pozemkových spolcích i kampani Místo pro přírodu včetně výstupů z kompletní databáze pozemkových spolků a lokalit v jejich péči jsou dostupné na webu.
- Program pozemkových spolků je řadou ochránářských organizací (ZO ČSOP i subjektů mimo ČSOP) považován za perspektivní.

Problémy, rizika:

- Nerovnoměrné rozložení pozemkových spolků a vytíženost některých stávajících pozemkových spolků současnými aktivitami, z čehož plyne nemožnost naplnit očekávání veřejnosti vůči PS - pomoci s řešením konkrétního problému v konkrétním místě.
- Malá stabilita některých pozemkových spolků (nedostatečné personální a finanční zázemí).
- Nedůvěra některých subjektů, majících blízko k činnosti pozemkových spolků či již dnes kritéria pozemkových spolků splňujících, v systém zaštitěný ČSOP.
- Po nadějném období v počátcích programu se nedaří prosadit do obecného povědomí (a to ani u nejbližších partnerů) akreditaci pozemkových spolků jako kritérium, ke kterému by mělo být při podpoře či spolupráci přihlíženo.
- Nepříliš velký zájem pozemkových spolků o práci v Radě NPS.
- Stále se nedaří dostatečně zajistit záruky nezcizitelnosti pro nemovitosti ve vlastnictví, případně užívání PS.
- Sbírka MPP není chápána jako společná věc všech PS.
- Není finanční podpora pro ochranu kulturního dědictví.
- Pro složitost a komplexnost problematiky se nedaří dotáhnout do konce některé metodické materiály, zejména některé kapitoly Manuálu PS
- Jako pro Kancelář ÚVR ČSOP velmi časově náročná se ukazuje správa pozemků vykoupných v rámci kampaně Místo pro přírodu. (z různých příčin se nenaplnila vize, že správa pozemků by byla téměř výhradní starostí pečujícího pozemkového spolku)

Dílčí cíle a kroky nutné k jejich naplnění:

Cíl 1: Zachovat a dále zvyšovat důvěryhodnost hnutí pozemkových spolků

Legislativní rámec ČR neumožňuje poskytnout parterům absolutní záruky důvěryhodnosti činnosti pozemkových spolků (neexistuje legislativní opora pro akreditace, činnost PS ani nezcizitelnost nemovitostí). Tento handicap je nutné nahradit otevřeností jednání a obecnou důvěryhodností organizace.

1.1. zachování dobrého jména programu

- Veškerá činnost všech orgánů ČSOP týkající se pozemkových spolků a kampaně MPP musí být transparentní.
- Zveřejňování maximálního množství informací o činnosti PS, NPS a Rady NPS na webu, ve výročních zprávách a dalších médiích.
- Při všech příležitostech propagovat akreditaci, udělovanou ČSOP prostřednictvím Rady NPS, jako obecnou záruku činnosti pozemkových spolků v ČR vůči všem partnerům a prosadit její respektování úřady veřejné správy i odbornými institucemi při jejich úkonech.
- Ve spolupráci s právníky dořešit povinnosti, plynoucí z vlastnictví různých typů nemovitostí, a tyto povinnosti důsledně naplňovat.

1.2. zachování dobrého jména pozemkových spolků

- Zachovat Etický kodex PS jako závaznou normu, podmiňující akreditaci PS.
- Zachovat současný systém akreditací pozemkových spolků včetně důrazu nejen na formální stránku žádosti, ale též na etickou stránku činnosti žadatele.
- Přehodnotit reálnost některých bodů Standardů a postupů pozemkových spolků v současné realitě pozemkových spolků a případně je upravit tak, aby byly přijatelné pro většinu pozemkových spolků, aniž by došlo ke snížení jejich významu pro zachování dobrého jména PS; následně vyvíjet větší tlak na přijetí Standardů a postupů pozemkových spolků pozemkovými spolky, například podmíněním finanční či jiné podpory jejich přijetím.
- Rychle a transparentně řešit veškeré stížnosti na neetické chování PS či podezření na takovéto chování. V případě úmyslného vážného porušení Etického kodexu přistoupit k sankcím (pozastavení čerpání akreditačních výhod, odebrání akreditace).

1.3. záruka nezczitelnosti pozemků

- Ve spolupráci s právníky řešit možnosti trvalé ochrany nemovitostí formou věcných břemen či jinými nástroji legislativy ČR.

1.4. kontrola péče PS o pozemky

- Průběžně sledovat, zda pozemkové spolky provádějí deklarovanou péči o zájmové pozemky
- Motivovat pozemkové spolky k průběžné dokumentaci, případně monitoringu péče o lokality

Cíl 2: Zvyšovat počet pozemkových spolků

Pokud nemá hnutí pozemkových spolků zůstat pouze „klubem vyvolených“ a má získat širokou podporu veřejnosti, je potřeba průběžně rozšiřovat počet organizací zapojených do programu. Velkou rezervou jsou zejména různé vlastivědné spolky, zaměřené na ochranu kulturního dědictví. Rezervy jsou však i uvnitř ČSOP, kde řada organizací fakticky vykonává činnost pozemkových spolků, aniž by byla zapojena do programu.

2.1. zapojení (akreditace) stávajících organizací

- Zachovat finanční podporu nově vznikajících pozemkových spolků (program financovaný MŽP).
- Aktivně informovat o smyslu akreditace a činnosti pozemkových spolků na všech vhodných fórech, v tiskovinách určených neziskovým organizacím a při dalších příležitostech.
- Oslovovat vlastivědně a historicky zaměřené organizace s nabídkami zapojení do programu. Získat finanční prostředky na vypsání výběrového řízení na podporu činnosti takto zaměřených organizací, případně vymyslet jiné způsoby „akreditačních výhod“, která by tento typ organizací mohl zaujmout.
- Zaměřit větší pozornost na oslovení organizací pracujících na bázi pozemkových spolků v rámci ČSOP. Zvážit možnost větších akreditačních výhod nad rámec běžného servisu ústředí ČSOP základním organizacím, případně nějaký jiný způsob motivace těchto organizací k akreditaci.
- Zachovat stávající služby, vázané na akreditaci pozemkových spolků, a vytvořit další. O těchto výhodách akreditace aktivně informovat potenciální zájemce o akreditaci.

2.2. vznik nových organizací na principu pozemkových spolků

- Aktivně iniciovat vznik nových organizací (pozemkových spolků), zejména v oblastech dosud činností pozemkových spolků nepokrytých.
- Publikaci „Zakládáme pozemkový spolek“ distribuovat potenciálním zájemcům.

Cíl 3: Pomáhat pozemkovým spolkům v jejich činnosti a dalším rozvoji

Činnost pozemkových spolků je náročná po odborné i finanční stránce. Pomoc pozemkovým spolkům, ať již systémová nebo individuální, je jednou ze základních funkcí NPS. Nesmí však nastat situace, kdy by díky finančním zdrojům NPS pozemkový spolek rezignoval na vyhledávání vlastních finančních zdrojů – každý PS si musí zachovat finanční nezávislost na NPS.

3.1. odborná pomoc

- Aktivně vyhledávat informace důležité pro činnost pozemkových spolků (legislativa, management, fundraising, propagace...) a předávat je pozemkovým spolkům formou doplňování a aktualizace Manuálu PS, seminářů, workshopů a přímé korespondence.
- Zajistit pro pozemkové spolky (nejlépe bezplatné) poradenství v klíčových otázkách fungování PS, jako jsou právní otázky, finance
- Zprostředkovávat pozemkovým spolkům dle jejich aktuální potřeby kontakty na experty, odborné instituce či obdobně zaměřené zahraniční organizace.
- Zajišťovat vzájemnou výměnu informací mezi pozemkovými spolkami.

3.2. finanční pomoc

- Zachovat finanční podporu rozvoje pozemkových spolků. V případě ukončení podpory ze strany MŽP se pokusit zajistit jiný finanční zdroj.
- Zachovat možnost výkupů ohrožených pozemků prostřednictvím sbírky MPP.
- Aktivně vyhledávat informace o programech a výběrových řízeních využitelných pro činnost PS a informovat je o nich.

3.3. pomoc s řešením problémů

- V případě nastalých problémů v činnosti PS pomáhat s nalezením řešení situace a s jeho realizací.
- Zachovat hromadné pojištění zodpovědnosti za škody vzniklé při činnosti PS, prověřit možnost hromadného pojištění majetku (zejména pro případ živelných pohrom).
- Vytvořit pohotovostní finanční fond, z něhož by bylo možné krátkodobě hradit management zejména pozemků ve vlastnictví PS (NPS) v případě neočekávaného výpadku finančních zdrojů či zániku PS.

3.4. zastupovat zájmy PS na státní a mezinárodní úrovni

- Pomáhat zlepšovat podmínky pro fungování PS definováním a vhodným prosazováním společných zájmů PS (např. ovlivňování legislativy; nikoli však cestou „uzákonění“ pozemkových spolků).
- Hájit společné zájmy PS vůči státním orgánům, případně orgánům krajů.
- Na žádost PS zprostředkovat jednání či zastoupit PS na jednání s partnery s celostátní působností, jako jsou správci státního majetku apod.
- Navazovat spolupráci s podobně zaměřenými organizacemi v zahraničí.

Cíl 4: Propagovat myšlenku ochrany kulturního a přírodního dědictví

prostřednictvím dlouhodobého právního vztahu k nemovitostem a činností PS

Jednou z důležitých podmínek pozitivního vnímání pozemkových spolků veřejností je (samozřejmě vedle vlastní práce na lokalitách) soustavná a cílená propagace jejich činnosti a smyslu.

4.1. propagace na centrální úrovni

- Shromažďovat informace o úspěších PS v ochraně kulturního a přírodního dědictví a prezentovat je veřejnosti. Motivovat pozemkové spolky ke sdílení takovýchto informací.
- Prezentovat informace o činnosti a významu pozemkových spolků v odborných i populárně naučných tiskovinách, na odborných konferencích a pod.
- Kampaň Místo pro přírodu využívat k informování veřejnosti o problematice pozemkových spolků i obecně o problémech ohrožení přírodního a kulturního dědictví a o vstupování neziskových organizací do vlastnických vztahů k těmto nemovitostem jako o jednom z perspektivních způsobů jejich ochrany.
- Dodržovat jednotnou mediální prezentaci kampaně MPP a stanovit jasná pravidla možnosti využití těchto pravidel i jednotlivými PS, aniž by došlo k záměně kampaně MPP s jinou činností pozemkových spolků.
- Udržovat webovou prezentaci pozemkových spolků i kampaně MPP v aktuální a graficky přitažlivé podobě.
- Průběžně aktualizovat publikace seznamující různé cílové skupiny s činností pozemkových spolků, s lokalitami v péči pozemkových spolků a s významem vstupování neziskových organizací do dlouhodobých právních vztahů k cenným nemovitostem pro ochranu přírodního a kulturního dědictví. Distribuovat tyto tiskoviny k cílovým skupinám, zajistit jejich publikování v pdf na webových stránkách.

4.2. propagace jednotlivých PS

- Zajistit dostatek aktuálních prezentačních materiálů o činnosti PS a kampani MPP pro použití PS při jednání s partnery.
- Zajišťovat společnou propagaci jednotlivých PS v rámci webové prezentace pozemkových spolků a při dalších vhodných příležitostech.
- Zajistit pro PS semináře, školení a workshopy na téma práce s médii a public relations.
- Podporovat finančně i metodicky interpretace lokalit a objektů v péči PS

Cíl 5: Zajistit optimální fungování Rady NPS a Národního programu pozemkových spolků

Rada NPS poskytuje servis jednotlivým PS a řídí Národní program pozemkových spolků. Optimální fungování Rady NPS (a tím i Národního programu pozemkových spolků) je závislé na dostatečném zázemí dobrovolných i profesionálních spolupracovníků, na shodě ve směřování programu a na dobré komunikaci mezi Radou NPS v řídicími orgány ČSOP.

5.1. aktivní zapojení partnerů

- Snažit se podnítit zájem o práci v Radě NPS mezi PS.
- Rozšiřovat okruh spolupracovníků a partnerů, kteří budou schopni a ochotni poskytovat Radě NPS i jednotlivým PS poradenství v různých oblastech jejich činnosti.

5.2. personální zajištění programu

- Zvýšit profesionální zázemí Národního programu pozemkových spolků na kanceláři ÚVR ČSOP na minimálně 2,5 pracovního úvazku (1 servis pro PS a Radu NPS, 1 koordinace kampaně MPP a správa nemovitostí ve vlastnictví NPS, 0,5 práce s dárci).

5.3. administrativa spojená s Národním programem pozemkových spolků

- Zachovat a dle případných požadavků pozemkových spolků vylepšovat centrální databázi pozemkových spolků tak, aby mohla být považována více za akreditační výhodu, než za akreditační povinnost.
- Stanovit přesná pravidla pro nakládání s písemnostmi týkajícími se PS, Rady NPS a Národního programu pozemkových spolků (s ohledem na dlouhodobý dopad mnoha učiněných kroků a nutnost transparentního jednání – viz bod 1.1.)
- Vstupovat přímo do vlastnických či uživatelských vztahů zájmových nemovitostí pouze v případech, že je to nezbytné pro zajištění důvěryhodnosti transakce (např. pozemky vykoupené z veřejné sbírky MPP), kdy je to přáním partnera či kdy jde o zajištění nezczitelnosti nemovitosti ve vlastnictví PS (certifikace pozemků ve smyslu Směrnice ČSOP pro pozemkové spolky), a to většinou na přání PS, který následně péči o lokalitu převezme. Pouze ve výjimečných případech vstoupit do takovýchto vztahů i bez přímé návaznosti nemovitosti na konkrétní PS – v tom případě se snažit v místě vznik PS iniciovat (viz bod 2.2.).
- Provést minimálně jednou za 5 let zhodnocení této strategie a její aktualizaci.

5.4. kampaň MPP

- Vypracovat podrobnou strategii kampaně MPP (včetně následné péče o vykoupené pozemky)

5.5. postavení RNPS v rámci ČSOP

- Zachovat postavení Rady NPS jakožto poradního orgánu ÚVR ČSOP s přímou komunikací zástupce Rady NPS – ÚVR ČSOP.
- V případě, kdy by se nějaké stanovisko Rady NPS a stanovisko zástupců ÚVR ČSOP v Radě NPS rozcházel, zajistit účast předsedy Rady NPS či jiného pověřeného zástupce Rady NPS

na jednáních ÚVR ČSOP, případně Předsednictva ÚVR ČSOP, kde by mohl stanovisko Rady NPS prezentovat.

Cíl 6: Finančně zajistit činnosti Rady NPS a Národního programu pozemkových spolků

Financování programu musí zajistit zdroje přinejmenším na profesionální zázemí koordinace programu v kanceláři ÚVR ČSOP a na nezbytný servis. Větší množství financí zajistí větší množství bezplatných či jen částečně hrazených služeb pro PS (semináře, poradenství, tiskoviny) a umožní i přímou finanční podporu PS. Na druhou stranu je nutné brát v úvahu i možnost spolufinancování programu samotnými pozemkovými spolky. Financování nesmí být závislé pouze na státních zdrojích.

6.1. vnější zdroje

- Aktivně vyhledávat možnosti financování programu ve státních zdrojích, mezinárodních zdrojích i komerční sféře s cílem pokrýt všechny tři základní okruhy finančních požadavků – vlastní chod programu (profesionální zázemí, administrativa), režie kampaně MPP a podpora jednotlivých PS (výběrová řízení, bezplatné služby).

6.2. vnitřní zdroje

- Citlivě vážit výši akreditačních poplatků zejména s ohledem na malé organizace, disponující pouze minimálním (případně nulovým) finančním obrátem. V případě nutnosti výrazného zvýšení akreditačního poplatku zachovat možnost jeho odpuštění pro takovéto organizace.

Tato aktualizace strategie byla zpracována Radou Národního pozemkového spolku, projednána na Výročním shromáždění pozemkových spolků 14. 4. 2012 a přijata Ústřední výkonnou radou ČSOP dne 20. 10. 2012.